

Hvor må du færdes?

Vis hensyn ved færdsel omkring Tissø – bortset fra Fugledegård-området er alt i privat eje. Færdsel skal derfor ske i henhold til Naturbeskyttelsesloven og Bekendtgørelse om Tissø vildtreservat.

Hvis du vil vide mere

Du kan få mere information om området og de arkæologiske fund følgende steder:

- Ved vikingebopladsen på Fugledegård, hvor der er opsat informationsskilte m.v.
- I udsigtstårnet ved Tissø
- I folderen "Tissø Vildtreservat"
- I årbogen "Fra Holbæk Amt 2003"

Denne folder er udgivet af:

Kalundborg og Omegns Museum
Tlf. 59 51 21 41

Hvidebæk Kommune
Tlf. 59 52 04 00

VESTSJÆLLANDS AMT

Tlf. 57 87 29 00

Miljøministeriet
Skov- og Naturstyrelsen
Odsherred Statsskovdistrikt
Tlf. 59 32 80 16

Yderligere eksemplarer af folderen kan fås på de lokale biblioteker og turistkontorer. Elektronisk udgave af folderen findes på www.skovognatur.dk

Skov- og Naturstyrelsen

der hører under Miljøministeriet, forvalter arealer over hele landet, og driften heraf tilgodeser både friluftsmål, produktionshensyn og beskyttelse af natur og kulturværdier.

Besøg os på www.skovognatur.dk

Fugledegård ved Tissø

Vikingernes og fuglenes sø

I folderen kan du læse om:

- Fugledegård
- Tissøs kulturhistorie og natur
- Muligheder for at opleve søen – med kort over området

Skov- og Naturstyrelsen
Odsherred Statsskovdistrikt

Velkommen til Fugledegård

Staten ejer området omkring Fugledegård. Gården blev købt for at sikre offentligt ejerskab af levn fra et af Sjællands vigtigste magtcentre i vikingetiden. Skov- og Naturstyrelsen ved Odsherred Statsskovdistrikt administrerer arealet i tæt samarbejde med Hvidebæk Kommune, Vestsjællands Amt og Kalundborg og Omegns Museum.

Kalundborg og Omegns Museum og Nationalmuseet har udgravet en stormandsresidens fra vikingetiden. Vestsjællands Amt har opsat udsigtstårnet ved Tissø. Hvidebæk Kommune har overtaget gårdparcellen. Selve gården er nu revet ned og i stedet er opført en bygning, der bliver udgangspunkt for formidling af vikingefund, samt søen og dens omgivelser. I bygningen er der også mulighed for at spise sin medbragte mad. Kommunen har desuden anlagt en primitiv overnatningsplads med 3 sheltere og toilet (se kortet).

Alle faciliteter i området kan frit benyttes.

Tirs Sø og vikingebebyggelsen

Navnet Tissø er langt over 1000 år gammelt og kommer antagelig af krigsguden Tir eller Ty i den nordiske gudelære. Han var en drabelig karl, som for at vise sit mod bl.a. stak hånden i munden på Fenrisulven og fik den bidt af. Rige fund, af bl.a. våben, tyder på, at der har været kultiske ofringer til den hellige sø i sen jernalder og vikingetid. Det siges, at hvis man drikker af søens vand på Midsommeraftenen, kan der ikke ske én noget ondt det pågældende år!

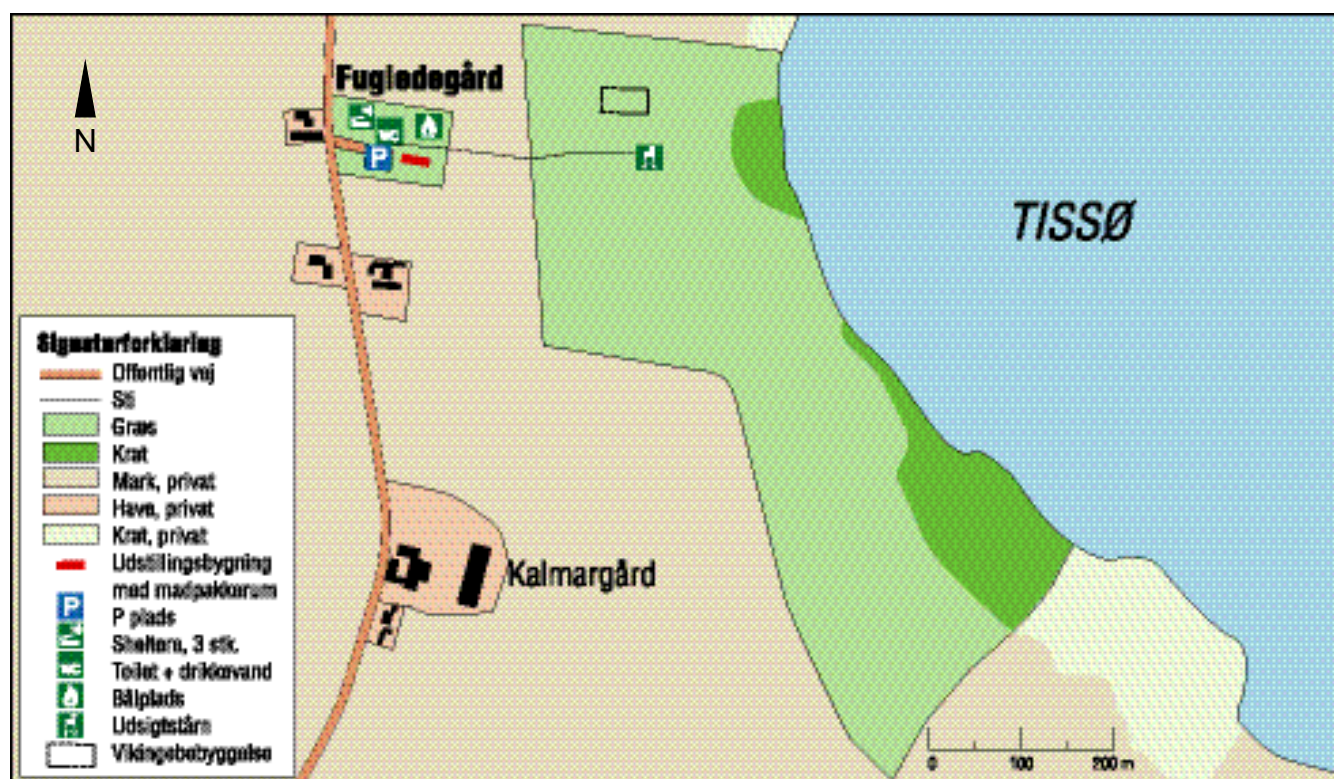
Området ved Tissø har været et yndet bosted siden oldtiden. Udgravninger langs vestbredden har påvist en af Nordeuropas største og rigeste bebyggelser fra sen jernalder og vikingetid (ca. 550 e.Kr. til 1050 e.Kr.) med både stormandsresidenser og handelscenter med internationale kontakter. Det kan ses af fine fund fra flere europæiske lande, bl.a. en imponerende guldhalsring på næsten 2 kg. Fundene kan ses på Nationalmuseet eller på Kalundborg og Omegns Museum.

I dag er det kendt for den store vikingebebyggelse, der er fundet på Fugledegårds arealer på søens vestside. Bebyggelsen har bestået fra ca. år 700 til omkring år 1000 e.Kr. Tissø har fungeret som en sikker havn, der var mulig at besejle med skibe fra Storebælt via Halleby Å.

Stormandsresidensen har ændret sig meget gennem de mere end 300 år – man kan skelne mellem 4 byggefaser. I sin storhedstid i slutningen af 900-tallet har høvdingegården været indhegnet og omfattet mere end 20.000 m² med 7 bygninger, herunder en smedje. Herfra findes fund af bl.a. dagligdags værktøj, som i øvrigt ikke adskiller sig ret meget fra nutidens.

Bebyggelsen lå godt beskyttet mod angreb af Tissø i øst, Halleby Å i syd og omfattende vådområder mod vest og nord. Boligerne lå tørt og sundt på den grusede skråning ned til søen. Det mest iøjnefaldende har været en imponerende 48 meter lang og op til 12½ meter bred halbygning, hvis stolpehuller er markeret i terrænet i dag. Handelsboderne lå både ned til søbredden og langs Halleby Å.

Stedet mistede sin betydning i midten af 1000-tallet. Forklaringen kan være, at indsejlingen fra Storebælt sandede til, eller at trafikmønsteret ændrede sig og førte uden om engen ved Tissø.

Søens størrelse og dybde

Tissø er med sine 12,3 km² overflade Danmarks 4. største sø, og dens største dybde er 13½ meter. Søoverfladen er kun ca. 1 meter over havniveau, så der er ringe fald på Halleby Å fra udløbet af Tissø til Storebælt.

Søen ligger i et såkaldt dødshul fra sidste istids ophør. Dødshullet er opstået i forbindelse med smeltning af en stor isblok, der blev efterladt på stedet efter at være blevet adskilt fra hovedgletcheren.

Pibesvane Havørn Klyde

Fuglene

Tissø er kendt for sit rige fugleliv. Udsigtstårnet ved Fugledegård giver de besøgende mulighed for at betragte fuglene, uden at skræmme disse. Et andet godt observationssted er i sydenden af søen.

Gæs ses året rundt, og om efteråret ses Fiskeørn jævnligt fiskende over søen. I vinterens løb ses Havørn ofte sidende ved søbredden eller på isen – endda både 2 og 3 samtidig. Sangsvanen og den noget mindre Pibesvane, begge gulnæbbede, kan iagttages i vinterhalvåret. Tissø er et af de få steder på Sjælland, hvor Pibesvanen træffes regelmæssigt. Sangsvanen, hvis sang høres både under flyvning og ved fouragering, ses ofte græssende på de nyspirede marker.

Forår og sommer yngler mange fugle i og ved søen, bl.a. Klyde og Dværgterne, der normalt yngler ved kysterne. For at hjælpe disse arter er der anlagt 4 små fugleøer i søens sydlige del. Rørhøgen har rede i rørene og ses svævende langs søens bredder på udflugt efter bytte. Storkefuglen Rørdrum ses sjældent, men dens dybe stemme "pauke" høres fra rørsumpen.

For at give fuglene fred er en del af søen udlagt til vildtreservat, hvor jagt og øvrig færdsel er begrænset.

Andet dyreliv ved søen

Odderen er en truet dyreart, men forekommer stadig i Halleby Å systemet og ved Tissø. For at beskytte odderne mod at drukne, skal fiskeruser i søen og i åsystemet have isat stoprist. Risten forhindrer odderen i at komme ind i rusen og stjæle fisk.

Odderen vil ikke svømme under broer. Derfor har det været nødvendigt at sikre odderens vandreruter langs åsystemet ved at etablere gangbrædder under broer, så odderne ikke behøver at krydse veje med fare for at blive kørt ihjel. Odderbestandens størrelse kendes ikke, men den er ikke særlig stor.

Odder under bro

Den spidssnudedede frø er almindelig omkring Tissø, mens det de fleste øvrige steder på Sjælland er den butsnudedede frø eller springfrøen, der dominerer.

Fisk og fiskeri i Tissø

Der findes omkring 20 forskellige fiskearter i søen. De fleste af dem lever i søen hele livet, mens arter som Rimte og Havørred vandrer op gennem Halleby Å. Der er også skrubber i søen, hvor de udmærket kan leve, men dog ikke yngle i det ferske vand.

Erhvervsfiskeriet i søen er udlejet af bredejerne. Ålefiskeriet er vigtigst, men Sandarter og Gedder giver visse år gode indtægter. I 1890'erne indførte den daværende erhvervsfisker opdræt af Gedder, fordi de vigtigste gydepladser var gået tabt, efter at vandstanden i søen var sænket. Udclækningen blev en succes, og fiskeren solgte geddeyngel til andre søer. Mængden af opfiskede, store Gedder i Tissø steg dog ikke mærkbart. Det er uden held forsøgt at etablere en ørredbestand i søen.

Lystfiskeriet er forbeholdt bredejerne og lystfiskerforeninger.

Soløje Nikkende Kobjælde Vellugtende Skabiose

Plantelivet i og omkring søen

De fleste vandplanter i Tissø hører til på det lave vand ud til et par meters dybde, hvorimod søens planteliv i 2-3 meters dybde er begrænset. Søen har, i kraft af sin størrelse, nogle arter som også findes ved havet, f.eks. Rørhinde, Vandkrans og Børstebledet Vandaks.

I rørskoven findes tillige kystarter som Blågrøn Kogleaks. Skrænten lige ved vejen i søens nordende er fredet, fordi der her findes varmeelskende arter som Nikkende Kobjælde, Soløje og Gul Evighedsblomst, samt den sjældne Vellugtende Skabiose. Engene nedenfor skrænten er også botanisk interessante, med overdrev med forbide tjørn og forekomst af bl.a. orkideen Sump-Hullæbe i kalkrige vældpartier.

Engene omkring søen

Landstrimmelen mellem landevejen og søen på den østlige halvdel af søen er fredet for at sikre udsigten over søen. For at opretholde den åbne tilstand er det nødvendigt at afgræsse arealet og skære opvæksten ned.

I århundreder er der tidlig sommer høstet hør på engene, hvorefter heste og kreaturer har afgræsset engene til vinteren satte ind. I slutningen af 1800-tallet skriver hjemstavnskskildrer Karoline Graves fra det nærliggende Hallebyøre: "Sikke afveksling det var i vor ensomme tilværelse, når høstningen i disse enge tog ved. På en bestemt dag blev alle, der havde høstet hør der de foregående år, tilsagt til at møde hver med så mange mænd, så hans engstykke kunne slås færdig på den samme dag. Man så da folk arbejde rundt om, så langt øjet rakte..." I dag er høslæt på engene et sjældent syn, og de fleste græsarealer afgræsses af kreaturer.

Pigsmerling Rimte Skrubbe

Vandmiljø

Tissø bliver noget forurenet med rensed spildevand og af udsivning fra de landbrugsområder, som Halleby Å og øvrige åtilløb afvander. Virkningen heraf mindskes dog noget på grund af den store vandudskiftning i søen. Søens store vandflade giver vinden mulighed for omrøring af vandet, og iltindholdet er derfor stort, selv ved bunden. Tissø er derfor biologisk i en ret god tilstand. Vestsjællands Amt har følgende mål for vandkvaliteten i Tissø:

- Den skal være god nok til at søens plante- og dyreliv opretholdes (naturvidenskabeligt interesseområde)
- Vandet skal også kunne bruges som råvand til vandforsyning, så det accepteres, at Tissø i mindre grad er påvirket af vandindvindingen.

Der er tilladelse til at indvinde 5 millioner m³ vand fra søen om året. Det er især de store industrier i Kalundborgområdet, der bruger vandet. Den sænkning af vandstanden, som indvindingen medfører, ligger for det meste inden for den naturlige variation, som skyldes forskellig vandtilførsel året igennem og fra år til år. Et nyligt anlagt stryg (overløbskant) i søens afløb skal sikre, at der altid holdes en minimumsvandstand i søen.

Internationale udpegninger

Tissø er sammen med Lille Åmose og Hallenslev Mose udpeget som EF-fuglebeskyttelsesområde (nr. 100). Områderne er senere sammen med Store Åmose og åens udløb Flasken blevet EU-habitatområder (nr. 138 + 139). Tissø indgår gennem disse udpegninger i det europæiske net af vigtige naturområder, der betegnes som NATURA2000.